

Chile 2015

Gazdasági, politikai és társadalmi kontextus

2015. november 23.

MAGYAR NEMZETI BANK

Készítette:

Látta:

Jóváhagyta:

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Az alábbi elemzés Chile olyan általános jellemzőinek, mint például a demográfiai helyzet, a földrajzi elhelyezkedés, politikai berendezkedés vagy a kulturális vonások bemutatása mellett tömören felvázolja az andoki ország múltbeli és jelenlegi gazdasági, politikai és társadalmi helyzetét.

Chile gazdasági fejlődése kimagasló sikereket ért el más fejlődő vagy feltörekvő országok viszonylatában, javarészt a fenntartható makrogazdasági politika, az alacsony infláció, a külgazdasági nyitottság és a szegénység leküzdése révén. Sikereit javarészt az ún. első generációs reformok korai – ’70-es évek közepére tehető – bevezetésének köszönheti, melyek lehetővé tették, hogy a ’80-as évek elejére kialakuló adósságválságból a többi latin-amerikai országnál könnyebb ki tudjon lábalni. Az 1990-es évek végétől a fiskális figyelem, a lebegő árfolyamráta, az inflációs cél kitűzése, a külkereskedelmi nyitottság mind a gazdaság rugalmasságát erősítették. A 2008-as globális pénzügyi válság folyamán a felhalmozott tartalékok ismét megvédték Chilét. Azonban meg kell jegyezni, hogy növekedésében rendkívüli szerepet játszik a kelet-ázsiai – főként kínai – kereslet folyamatos növekedése, valamint az is, hogy bevételeinek jelentős része továbbra is nyersanyagokon alapszik.

Az elmúlt húsz év növekedési teljesítményét több tényező befolyásolta, amelyek közül érdemes kiemelni azt, hogy az 1940-85-ös időszakhoz viszonyítva több mint 7 százalékponttal nőtt a beruházások GDP-hez való aránya 1986-2007 között, emellett nőtt a hazai megtakarítás ráta. Továbbá nőtt a teljes tényezőtermelékenység, az export GDP-hez való aránya, valamint jelentősen javult a fizetési mérleg egyensúlya, a jegybank pedig szinte kivétel nélkül tartani tudta az inflációs célkitűzést. A gazdasági pillért az is erősítette, hogy a demokrácia 1990. évi visszaállítását követően politikai és társadalmi stabilitás állt be.

A lenyűgöző gazdasági teljesítmény ellenére máig megoldatlan problémák feszítik szét az ország társadalmi keretét: a jövedelem-eloszlás egyenlőtlensége, a városi közbiztonság rossz helyzete, a növekvő környezeti szennyezés, az oktatással kapcsolatos problémák csupán néhány ezek közül. A gazdasági prioritások újradefiniálásával – például a szakszervezetek lobbijének növelésével, a kis- és középvállalkozások hatékony támogatásával, a nagyvállalati koncentráció csökkentésével – dinamikusabb és egyenlőbb növekedést érhetne el a latin-amerikai állam. A növekedés korlátait jelzi, hogy a chilei export körülbelül 70 százaléka nyersanyagokon alapul (melyek egy része nem megújuló természeti erőforrásból származik), valamint a növekedés energiaigényét és környezetterhelését sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Tartalom

Vezetői összefoglaló	2
1. Általános áttekintés	4
1.1. Földrajz	4
1.2. Népesség	6
1.3. Politikai és közigazgatási rendszer.....	7
1.4. Gazdasági pillérek.....	9

2. Aktuális politikai és társadalmi kérdések	14
2.1. Az oktatáspolitikai szerepe a társadalmi egyenlőség megteremtésében	14
2.2. Energiakérdés: növekedés és fenntarthatóság	16
3. A chilei gazdasági csoda gyökerei és jövőbeli kilátásai.....	17
3.1. Gazdaságtörténet: a növekedés alapkövei.....	17
3.1.1. Chile és az adósságválság	17
3.1.2. Növekedés és fejlődés	19
3.2. Chile az új évezredben.....	20
3.2.1. Úton a stabilitás felé.....	20
3.2.2. A 2008-as válság és hatásai	21
3.3. Kilátások.....	23
Felhasznált irodalom	25

1. ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉS

1.1. Földrajz¹

1. ábra: Chile elhelyezkedése Dél-Amerikában

Chile **Latin-Amerika nyolcadik legnagyobb területű országa**: földrajzi kiterjedése a hozzá tartozó szigetekkel együtt több mint 756 ezer km². Északról Peru, északkeletről Bolívia, keletről Argentína, míg délről a Dél-Amerikát és az Antarktisz elválasztó Drake-átjáró (Mar de Hoces) határolja. Utóbbi révén Chile továbbra is fenntartja igényét a Déli-sarkvidék egy 1 250 000 km² nagyságú szeletére, amelyet nemzetközileg azonban nem ismernek el.

Határainak köszönhetően Chile **a világ legkeskenyebb és második leghosszabb országa**, amely egyben része a csendes-óceáni tűzgyűrűnek, annak a földrengéses és **vulkanikus zónának**, amely a dél-amerikai országtól Alaszkán és Vanuatun keresztül egészen a Tonga-szigetekig húzódik. Chilében így gyakoriak az erős földrengések. Az országot gyakran a "földrengések földjének" nevezik: legalább 36 vulkán található a területén.

Nyugati határán, a Csendes-óceán mentén 6 435 km hosszúságú tengerparttal rendelkezik. Keleten az Andok hegyláncai választják el Argentínától. A part és a hegyvidék közötti rész északról délre haladva sivatagi, mediterrán és tundra **éghajlati szakaszokra** osztható fel. A Chiléhez tartozó polinéziai Húsvét-sziget éghajlata pedig nedves szubtrópusi.

Az adott éghajlat természetesen meghatározza az ország **egyes régióiban folytatott gazdasági tevékenységet** is: északon, ahol a világ legszárazabb

sivataga, az Atacama található, főként bányászati tevékenység zajlik, míg a középső területeken a mezőgazdaság bír a legnagyobb jelentőséggel, a tundrák és gleccserek alkotta déli területeken pedig az erdészet és a halászat a legfontosabb.

Chile legmagasabb hegye az Atacama térségben magasló Ojos del Salado (6893 méter). Leghosszabb folyója a Río Loa (443 kilométer).

Chile északi részén terül el az élet nélküli Atacama-sivatag sárga homok- és kőtakaróval borított területe. A parton 80 kilométer szélességben húzódik az úgynevezett „Parti Kordillera”, hatalmas

¹ Források: J.P. Morgan (2014): Chile – The 2014 Country Handbook; Vécsey Zoltán (1980): Dél-Amerika (Képes földrajz); Kitekintő – Latin-Amerika: [Chile-album](#)

réz-, só- és a „fehér aranyak” nevezett salétromkészleteivel. A dombsorok és az országhatárt alkotó Magas-Andok között 1500 méter magasságban fekszik a tulajdonképpeni sivatag. Csapadék itt egyáltalán nem hullik, s csupán két oázisa van az Andok lábánál. A sivatag felszíne hullámos, mélyen bevágódott, száraz völgyekkel tarkított. Az északi terület legfontosabb városai közé tartozik például **Arica és Iquique**.

Közép-Chilét három részre tagolják. Az északi, félig száraz területet az állattenyésztésben hasznosítják, míg délebbre az ország mezőgazdaságilag és iparilag legfejlettebb része fekszik, itt tömörül a lakosság körülbelül háromnegyede. Szinte minden Közép-Európában ismert termék megterem ezen a vidéken, s jelentős a cukornád- és gyümölcsstermesztés is, valamint fejlett a szőlőkultúra.

2. ábra: Chile földrajzi felosztása

Közép-Chilének szinte a közepén, egy völgyben fekszik a **főváros, Santiago de Chile**, ami néhány modern városrészből és messzire elnyúló külvárosi részekből áll. A főváros 400 éves múltjából nagyon kevés emlék maradt fenn a számtalan földrengés okozta pusztítások miatt. Közvetlenül a város mögött, az Andok vulkanikus krátereiben kénbányák működnek (Chile évente kb. 1,6 millió tonna ként termel). A várost a Mapocho folyó szeli ketté (az alsó folyás mentén szigetet formálva azonban újra egyesül a főváros), amelybe javarészt tisztítatlanul ömlik a háztartási és ipari szennyvíz, valamint a közeli rézbányák hulladéka.

Santiagót Pedro de Valdivia alapította 1541. február 12-én Santiago de Nueva Extremadura néven. Valdivia kifejezetten enyhe éghajlata és könnyű védetősége miatt választotta ezt a helyet. Az 1880-as években az észak-chilei salétromtermelés és

műtrágyagyártás ugrásszerű fejlődése a gazdasági virágzás korszakát hozta az országra és elősegítette a főváros fejlődését. A függetlenség centenáriuma (1918) számos meghatározó létesítmény épült, mint például a Nemzeti Könyvtár és a Szépművészeti Múzeum. Az 1930-as évekre Santiago kezdte modern nagyváros képét ölteni, számos új épülete mellett a népesség is lényegesen nőtt, ami az ország északi és déli részeiről történt nagyarányú bevándorlásnak köszönhető. Az 1985. évi földrengés a belváros néhány jelentős történelmi épületét romba döntötte.

Santiago Chile legfontosabb ipari és gazdasági központja, mely a bruttó hazai össztermék (GDP) 45 százalékát termeli meg. Együttal Buenos Airessel és São Paulóval együtt Dél-Amerika egyik legnagyobb pénzügyi központja, ezért "Sanhattan"-ként is emlegetik.

A chilei fővárostól nyugatra fekszik az ország legfontosabb kikötője, **Valparaíso**, a "paradicsom völgye". Az ugyanazt a nevet viselő régió legfőbb turisztikai célpontja **Viña del Mar** (nevét arról kapta, hogy itt telepítették az ország első szőlőskertjeit) városa. Közép-Chile harmadik nagyvárosa a korábban kőszénbányászatáról és az azon alapuló iparról közismert **Concepción** ("a Bío-Bío folyó gyöngye"), ahol mára a helyi gazdaság alappilléret a kereskedelem és pénzügyi szolgáltatások jelentik.

Dél-Chilét a "nehézségek földjeként" is szokták emlegetni, mivel lakosságának nehéz megélhetést nyújt a terület, a lakosok fele az alacsony, erdő borította, hegyekkel tarkított **Chiloé szigetén** él, s főként a halászati ágazatban dolgoznak. A száraz ésszakkal ellentétben Chile déli területe a világ legcsapadékosabb tája, mely a gleccserek, fjordok és morénák vidéke, tavai pedig kedvelt turistacélpontok.

1.2. Népeség²

A 2012. évi népszámlálás adatai szerint **Chile lakossága 16,3 millió fő**, s a szakértői várakozások szerint az egy százalékot sem elérő éves népességnövekedés rátája 2050-ig fokozatosan csökkenni fog. A lakosság 51,3 százaléka nő, 48,7 százaléka férfi. A chileiek alig több mint 10 százaléka tartozik valamilyen etnikai kisebbséghez, amelyek közül a legjelentősebb az őslakos mapucsék közössége.

Chile jelenleg **Latin-Amerika egyik legöregebb társadalma**: a társadalom 40 százaléka 25 év feletti. A születéskor várható átlagos élettartam 79 év, amely jelenleg a legmagasabb érték Latin-Amerikában.

Területi alapon tekintve a chilei népesség jelentős része – körülbelül 36 százaléka – a fővárosban, Santiagóban, illetve annak agglomerációjában él. Nagy lélekszámmal bír a fővároson kívül Concepción, valamint Valparaíso és Viña del Mar. Jelenleg a chilei lakosság 87 százaléka él városokban.

A lakosság **egészségének** megőrzésére a GDP körülbelül 8,3 százalékát fordítják, mely az államin kívül magába foglalja a magán egészségügyi rendszert is. Éves szinten a chileiek fejenként 1 185 dollárt költenek az egészségükre a kiterjedt magánpénztári rendszer keretein belül.

A népességen belül az írástudók aránya megközelíti a 98 százalékot. Az alapfokú **oktatásban** a beiratkozási arány közel 100 százalékos, míg a középfokú oktatásban körülbelül 90 százalékos. Ez a ráta a felsőoktatás magas költségei miatt jelentősen csökken az egyetemek, főiskolák vonatkozásában (a 25-34 éves korosztály körében 35 százalékos). Bár Chile GDP-jének 4,2 százalékát fordítja az oktatásra, szakértők szerint annak színvonala nem éri el az OECD-átlagot, valamint nem biztosított az esélyegyenlőség sem.

A **gazdaságilag aktív népesség** aránya 60 százalék körül mozog: a 8 millió fős munkaerő 40 százaléka nő, 60 százaléka férfi. Az ágazati megoszlást tekintve bár a bányászat jelenti a chilei gazdaság gerincét, az itt dolgozók aránya csupán 3 százalék. A munkahelyek jelentős részét a kereskedelem (21%), a feldolgozóipar (11%), a mezőgazdaság (9%) és az építőipar (8%) biztosítják. A

² J.P. Morgan (2014): Chile – The 2014 Country Handbook

chilei kormány becslései szerint az aktív lakosság közel egyharmada nem tagja a társadalombiztosítási rendszernek. A chilei minimálbér az átlagbér körülbelül 44 százalékkal egyenlő.

Az elmúlt két évtized erőteljes gazdasági növekedésének köszönhetően Chilében jelentősen csökkent a **szegénység**: 1990 és 2009 között a szegénységi ráta közel 39 százalékos szintről 15 százalékra mérséklődött, azaz közel 2,5 millió fő léphetett ki a szegénységből. Azonban meg kell jegyezni, hogy a társadalmi egyenlőség tekintetében további előrelépésekre van szükség. A chilei kormányok az elmúlt évtizedben a feltételekhez kötött készpénztranszferek helyett a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés bővítésével igyekezett elősegíteni a társadalmi haladást.

1.3. Politikai és közigazgatási rendszer³

A spanyol koronától való függetlenedését követően **több ízben is változott az ország politikai térképe**. Az 1879-83. közötti csendes-óceáni („Salétrom”-) háborút követően, Peru és Bolívia legyőzése révén, Chile területe három újabb régióval bővült északon. Azonban az Argentínával való 1881. évi konfliktus lezárásakor Chile elveszítette patagóniai területeinek háromnegyedét.

Chile jelenlegi államformája köztársaság, mely közigazgatásilag 15 régióból („los regiones”) áll, amelyeknek saját számuk és nevük is van (ez alól csak a főváros és környéke /Región Metropolitana de Santiago – RM/ a kivétel).

A XX. század során a chilei kormányok viszonylag rövid időközönként váltották egymást. 1970 és 1973 között Salvador Allende töltötte be az elnöki posztot, azonban az országon elhatalmasodott a gazdasági válság, és a különböző adóreformok, az árak befagyasztása, a bankszektor államosítása ellenére a kormányzat nem tudott megfelelő eredményeket felmutatni, s az ebből fakadó elégedetlenség alapot adott arra, hogy 1973-ban a katonaság Augusto Pinochet Ugarte tábornok vezetésével magához ragadja a hatalmat.

Az ország máig érvényben lévő **alkotmánya** 1980-ban, s azóta több módosítást is megélt. Az alaptörvényt Augusto Pinochet helyezte hatályba, amellyel további nyolc évig biztosította elnöki pozícióját. A legfrissebb fejlemények szerint várhatóan 2017-ben teljesen megújul⁴ az alaptörvény annak érdekében, hogy az egykori diktatúra utolsó maradványait is felszámolják a belpolitikában.

Az alaptörvény jelenlegi formája szerint Chilében az alkotmányos főhatalom képviselője az elnök, aki nemcsak a **végrehajtó hatalom** feje, de az államfői feladatköröket is gyakorolja. Őt a választójoggal rendelkező állampolgárok közvetlenül választják meg négy évre. Az elnök mandátumának lejártát követően azonnal nem választható újra a következő terminusra.

³ J.P. Morgan (2014): Chile – The 2014 Country Handbook; Kitekintő (2012): [Chile: Merre tovább, mintaállam?](#)

⁴ <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-34527165>

A **törvényhozó hatalmat** a kétkamarás Kongresszus képviseli, melyben a felsőház szerepét a Szenátus, az alsóházét pedig a Képviselők Háza tölti be. Összesen 38 szenátort választanak meg a 19 „szenatóri kerületből”, mindegyiküket 8 évre. Azonban mandátumuk nem egyszerre jár le, így a Szenátus összetétele négyévente változik. A Képviselőházban összesen 120 képviselő foglal helyet,

Table 4: Chile's Political Parties and Coalitions

Two main coalitions

Nueva Mayoría ("New Majority", center-left)

Christian Democrat Party

Party for Democracy

Socialist Party

Radical Party

Comunist Party

"Ample Social Movement"

Alianza ("Alliance", center-right)

"National Renovation"

UDI

Other coalitions

Regional Party of Independants

Regional Party of Independants

Humanist Party

"New Constitution for Chile"

Green Ecologist Party

Equality Party

"If you want, Chile changes"

Liberal Party

Progresist Party

Source: J.P. Morgan

3. ábra: Annak ellenére, hogy a chilei politika többpártrendszerre épül, a pártok koalíciókba rendeződése miatt a gyakorlatban kétpártrendszerrel lehet beszélni. A törvényhozási választásokon nagyjából ugyanannyi mandátum jut a két fő koalíciónak, így nehéz alkotmányos változtatásokat eszközölni. A Pinochet-diktatúrát követően 2010-ig a Concentración nevű politikai szövetség adta Chile elnökét, a 2013. évi választásokra megújult a platform, és Nueva Mayoría („Új Többség”) néven segítette az elnöki székbe Michelle Bachelet jelenlegi államfőt. (Forrás: JP Morgan, 2014)

akiket négy évre választanak meg az ország 60 választókerületéből. A választási rendszer feltételei miatt általában csak a két nagy koalícióból kerülnek be a jelöltek, így a kisebb, koalícion kívüli pártoknak nemigen jut lehetőség a Kongresszusba való bejutásra. Chile politikai platformja európai szemmel nézve talán szokatlannak tűnhet: sok politikai párt jegyzi magát, azonban a választási rendszer sajátosságai miatt a legtöbb párt koalíciókba tömörül.

Az **igazságszolgáltatási rendszer** mint harmadik hatalmi ág Chilében is független testületnek számít. Az alkotmány szerint az országban az alacsonyabb szintű bíróságokon kívül működik még Legfelsőbb Bíróság (tagjait a bíróság által megadott bírói listából az elnök nevezi ki, a Szenátus jóváhagyásával, a Legfelsőbb Bíróság elnökét a 20 tagú bírói testület választja meg három évre) és Alkotmánybíróság (nyolc tagját a Szenátus, a Képviselőház, a Legfelsőbb Bíróság és a Nemzeti Biztonsági Tanács adja) is.

Chile **közigazgatási rendszere** rendkívül centralizált, vagyis a központi-állami hatalomgyakorlás alatt nincs erős helyi szintű intézményrendszer, hanem általában a mindenkori elnök szava a meghatározó. A gyakorlat szerint a fővárosból minden egyes régió élére maga az elnök nevez ki egy-egy tisztségviselőt, aki mintegy „helytartó módjára” ellenőrzi és végrehajtja a felsőbb szintről érkező utasításokat.

Az OECD egyik 2011. évi jelentésében már rámutatott arra, hogy ez a „demokratikus deficit” mennyire káros hatással lehet az ország egészének fejlődésére is. Ennek az oka egyszerű: a különböző adottságokkal rendelkező országrészek a fejletlen intézményi

struktúra miatt nem tudják teljes egészében kiaknázni gazdasági, kulturális, társadalmi előnyeket, és így közvetetten hátráltatják Chile gazdasági növekedését. Ez a hátrány leginkább a korábban már említett, esélyegyenlőséggel kapcsolatos problémákban nyilvánul meg.

1.4. Gazdasági pillérek⁵

Chile földrajzi elhelyezkedése révén **stratégiai előnyökkel** bír, a Csendes-óceán partján számos kikötővel rendelkezik, s részben ennek köszönhetően Dél-Amerika hídfőjévé vált az ázsiai kereskedelmi kapcsolatokat illetően. Alapító tagja a Csendes-óceáni Szövetségnek (Alianza del Pacífico – AdP) is, amely szintén az Ázsiával való kereskedelem fokozását célozza a latin-amerikai országok körében.

A Chiléről alkotott pozitív gazdasági kép az 1990-es évek óta folyamatosan erősödik annak köszönhetően, hogy a rendszerváltás előtt a katonai rezsim idején számos gazdasági reformot vezettek be, amelyeket az egymást követő demokratikus kormányok mind igyekeztek tovább erősíteni.

A chilei „gazdasági csoda” alapját az ország páratlan földrajzi adottságaira épülő **mezőgazdaság, a bányászati bevételek, a szabadkereskedelmi megállapodások és az államháztartási fegyelem adják**. 2010 májusában Chile a dél-amerikai országok közül elsőként a **Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) teljes jogú tagjává** vált. Chile a Világgazdasági Fórum legfrissebb jelentése szerint a világ 35. legversenyképesebb⁶ országa, s a Forbes Gazdasági szabadság indexe⁷ szerint Chilée a hetedik legjobb minősítés. Ugyancsak a Forbes magazin 2014-es, legjobb üzleti környezetet mérő listáján⁸ a 29. lett.

A piacorientált chilei gazdaságot jelentős külkereskedelem és erős pénzügyi intézmények jellemzik. **Az export aránya meghaladja a bruttó hazai össztermék (GDP) negyedét**, ami jelentős ahhoz képest, hogy Brazíliában ez az arány 6-9 százalék körül alakul. A kereskedelmi liberalizáció iránti elkötelezettségét jelzi, hogy Chile a világ legtöbb (közel 60) kétoldalú és regionális kereskedelmi egyezményét megkötött országa. **A kétoldalú szabadkereskedelmi egyezményekkel⁹ Chile növeli tudta exportlehetőségeit**: az egész világra kiterjedő szabadkereskedelmi megállapodásaival képes kivédeni a világ egyes részeit érintő fogyasztás-csökkenés kedvezőtlen hatásait, és más piacokon kompenzálni azt.

⁵ NTH (2013): Magyarország és Latin-Amerika kapcsolatrendszere és jövőbeli együttműködési lehetőségei; JP Morgan (2014), Kitekintő (2012)

⁶ <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=CHL>

⁷ <http://www.heritage.org/index/>

⁸ <http://www.forbes.com/best-countries-for-business/#page:3 sort:0 direction:asc search:>

⁹ http://www.sice.oas.org/ctyindex/CHL/CHLAgreements_e.asp

4. ábra: Chile különböző típusú kereskedelmi egyezményei (FTA=szabadkereskedelmi egyezmény, ECA=kiegészítő gazdasági megállapodás, PSA=részleges hatályú megállapodás), amelyek sora 2015 novemberében a Thaifölddel, illetve a Csendes-óceáni Szövetség egészével kötött szabadkereskedelmi megállapodásokkal bővült.

A dél-amerikai ország **külkereskedelmi stratégiája** szinte az egész világot behálózza – a legnagyobb kivételek közé tartozik például Oroszország vagy az afrikai kontinens országai. Chile a régió belül egyfajta motornak tekinthető a bilaterális szabadkereskedelmi szerződések megkötésben, ugyanis a szomszédos országokat is ilyen típusú egyezmények megkötésére sarkallja. A **szabadkereskedelmi egyezmények tapasztalatának megosztására** irányuló törekvés egy hosszú szocializációs folyamat végterméke, a chilei társadalom ugyanis a piacot látja az állampolgári jólét biztosítékaként.

Ami az **EU-val való kereskedelmi kapcsolatait** illeti, Chile volt Mexikó után a második latin-amerikai állam, amellyel az EU **társulási megállapodást** kötött. Mexikóval ellentétben azonban Chile remekül ki tudta használni az ebből fakadó előnyöket, és mind az Európai Unió, mind pedig Chile számára gyümölcsöző együttműködés jött létre. Az egyezmény által **Chile hídszerepet tölt be Latin-Amerika és Európa között**, ugyanis rajta keresztül az Európai Unió a teljes latin-amerikai piacot is képes elérni. Az Európai Unió és Chile között megkötött ún. „negyedik generációs” megállapodás nem kizárólag gazdasági, hanem politikai és együttműködési aspektust is tartalmaz egy ún. „demokratikus klauzula” keretében, amelynek értelmében felfüggesztik a megállapodást akkor, ha a demokratikus eszméket illetve az emberi jogokat bármelyik fél is megsérti. Az egyezmény három fő pilléren nyugszik, ezek a politikai párbeszéd, a kereskedelmi liberalizáció és az együttműködés olyan területeken mint például a tudomány, technológia és az oktatás terén való együttműködést.

A szabadkereskedelmi szerződések mellett a külkereskedelmi expanziót segíti az is, hogy a chilei Nemzeti Innovációs Tanács 2009-ben meghatározta, hogy a jövőben melyek lesznek azok a **klaszterek, amelyek az exportfejlesztést fogják szolgálni**. Ezek nagyrészt megegyeznek az országba való tőkeáramlást célzó Chilei Gazdasági Fejlesztési Ügynökség (Corfo) által ajánlott befektetési lehetőségekkel, ilyen például a biotechnológia, az élelmiszeripar, a gyártás-szerelés, a bányászati ipar logisztikája (beszállítók) vagy az offshore üzletág (itt főként IT, telekommunikációs és vevőszolgálati területek az érintettek).

GAZDASÁGI ÁGAZATOK ÉS INFRASTRUKTÚRA

5. ábra: Chile gazdasági térképe, 2009 (Forrás: Navigátor Világatlasz, Dél-Amerika II.)

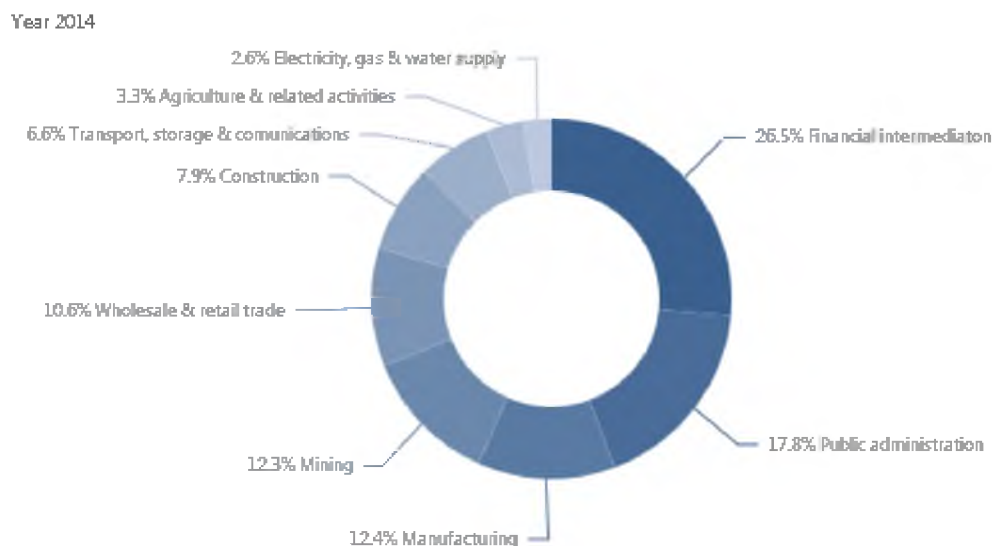
A nemzetközi versenyképesség tekintetében Chile kiemelt szerepet tulajdonít az innovációnak. 2013-at az „Innováció Évének” jelölték ki, amivel a kormány hivatalosan is elkötelezte magát az innovációs fejlesztések támogatása mellett, melyektől az elkövetkezendő évek gazdasági növekedését és a versenyképesség javulását is várja. Az „innovációs napirendet” több mint húsz minisztériumi és más állami szerv több hónapos munkája során állították össze, és három fő pillérrel rendelkezik. Az első a vállalkozások és az innováció elősegítését végző állami intézmények megerősítése, a második az állami és magán szereplők közös (közel 100) projektjeinek beindítása, míg a harmadik pillér a társadalmi gondolkodás megújítását célozza, vagyis a kreativitás fontosságára hívta fel a figyelmet.

A termelési ágazatokat tekintve a legnagyobb jelentőséggel a bányászat (és ezáltal az energiaipar), a mezőgazdaság és az élelmiszeripar, a faipar és papírgyártás, valamint a kereskedelmi és bankszektor bírnak.

A rézkitermelés Chilét a régió egyik legjelentősebb **bányászati** iparával rendelkező országává teszi: a dél-amerikai ország rendelkezik a világ réztartalékainak körülbelül 30 százalékával. Ezen kívül a fontosabb kitermelt fémek között található még vasérc, molibdén, mangánérc, ólom, cink, arany és ezüst. A nemfémes nyersanyagok között a salétrom, nátrium-klorid (konyhasó), jód, lítium, bór, kálium-klorid és a kálium-szulfát a legjelentősebb, de kisebb mértékben mészkövet, gipszet és egyéb ásványokat is termelnek ki Chilében. A bányai ipar teszi ki a chilei GDP körülbelül 20 százalékát (ennek felét jelenti a réztermelés) és az export 57 százalékát, azonban a munkaerő csupán 3 százalékát foglalkoztatja. 180 ezer közvetlen munkahely van jelenleg az ágazatban, s a fizetések az országos átlag felett mozognak.

Brazília mögött Chile a világ második leghatékonyabb cellulózgyártó országa, jelenleg a világtermelés közel 10 százalékát adja. A **cellulóz- és papírexport** a GDP 3,1, míg az export 5 százalékát jelenti. Az ágazat eddig 130 ezer munkahelyet teremtett.

Az elmúlt évtizedben jelentősen bővült a **kereskedelmi szektor**, a növekedést a piaci diverzifikáció is segítette: Chile nagyszabású kereskedelemfejlesztési programot hirdetett meg új export-célszágok (Ausztrália, Vietnám, Törökország, Japán Kína, Dél-Korea) és a külföldi tőkebefektetési lehetőségek felkutatására. Mára Chile rendelkezik a legkiterjedtebb szupermarket-hálózattal a régióban, valamint a szakosodott áruházak száma is jelentősen nőtt.

6. ábra: Az egyes ágazatok hozzájárulása a GDP-termeléshez (CEPAL, 2014)¹⁰

Table 17: Real GDP breakdown – supply side
% of GDP

Real GDP	100.0
Agriculture	3.1
Agriculture and forestry	2.7
Fishing	0.3
Mining	12.2
Copper	11.0
Other	1.2
IP	20.7
Manufacturing	10.4
Construction	6.9
Utilities	3.3
Services	55.3
Business	12.8
Personal	10.4
Commerce	9.4
Financial	5.9
Public	4.0
Housing	4.7
Tourism	1.4
Transportation	4.5
Media	2.2
GDP at factor prices	90.9
Value added tax	8.6
Import duties, net	0.6

Source: INE

7. ábra: A GDP-növekedés kínálati oldali forrásai
(JP Morgan, 2014)

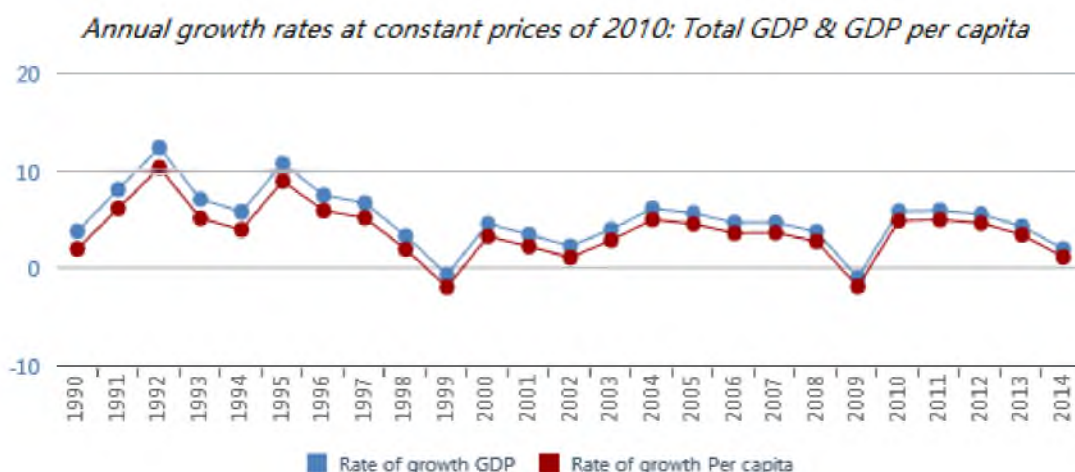
A **pénzügyi szektor** igen fejlett Chilében: a banki penetráció itt a legmagasabb Latin-Amerikában. 2013 decemberében a hitelállomány GDP-hez viszonyított aránya meghaladta a 79 százalékot. A hitelek körülbelül 60 százaléka kereskedelmi hitel, közel 20 százaléka jelzáloghitel, míg a fogyasztói hitelek aránya a teljes hitelállományon belül 12 százalék. A két legjelentősebb pénzintézet a Banco de Chile és a Santander Chile.

Annak ellenére, hogy a **mezőgazdaság** az utóbbi években fokozatosan veszít jelentőségéből a GDP-termelés (jelenleg annak 3 százalékát adja) tekintetében, továbbra is a munkaerő körülbelül 10 százalékát foglalkoztatja. A chilei **élelmiszeripar** és mezőgazdaság legfontosabb ágazatai a zöldség-és gyümölcsstermesztés, állattenyésztés, halászat és haltenyésztés valamint az ezekhez kapcsolódó feldolgozóipar. Chile halászata és haltenyésztése, valamint kagylótenyésztése is jelentős, Norvégia után a világ második legfontosabb lazacexportőre.

¹⁰ http://interwp.cepal.org/cepalstat/Perfil_Nacional_Economico.html?pais=CHL&idioma=english

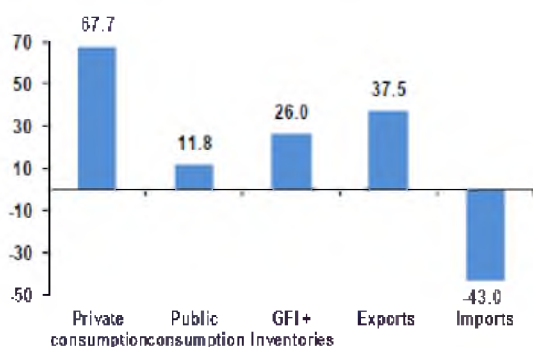
2014 (CEPALStat)	Total Annual Gross Domestic Product (GDP) at constant prices in million dollars	Total Annual Gross Domestic Product (GDP) per capita at constant prices in dollars	2014
Brazil	2403977.5	Chile	14529.1
Mexico	1175563.8	Uruguay	13929.1
Argentina	524874.9	Argentina	12564.4
Colombia	349221.3	Brazil	11930.6
Chile	257861.0	Panama	10306.9
Venezuela (Bolivarian Republic of)	256524.8	Mexico	9747.1
Peru	179635.3	Costa Rica	8682.2
Ecuador	85750.0	Venezuela (Bolivarian Republic of)	8320.2
Cuba	70907.3	Colombia	7125.9

8. ábra: Az egyes latin-amerikai országok által megtermelt bruttó hazai össztermék 2014-ben. A GDP teljes volumenét tekintve Chile számít Latin-Amerika ötödik legnagyobb gazdaságának. Az egy főre jutó GDP tekintetében azonban már a régió első helyét foglalja el (CEPAL, 2014), ezt az eredményt szakértők az 1990-es években tapasztalt erős gazdasági növekedésnek, illetve az azt megalapozó strukturális reformoknak tulajdonítják.

9. ábra: A 2009. évi rövid visszaesés kivételével a chilei növekedés kiegyensúlyozott volt (CEPAL, 2014). 2014-ben más latin-amerikai államokhoz hasonlóan mérséklődött a GDP bővülése, azonban a CEPAL elemzői arra számítanak, hogy az idei évben 2,5%-kal fog növekedni a gazdaság.

Figure 16: Nominal GDP Composition – Demand Side
% of GDP

Source: Central Bank of Chile, J.P. Morgan

10. ábra: A GDP-növekedés keresletoldali forrásai (JP Morgan, 2014)

Ahogy más latin-amerikai országokban, úgy Chilében is jelentősen meghatározta az elmúlt évek gazdasági növekedését a **belső kereslet élénkülése**. Az elmúlt két évtizedben a GDP több mint 60 százalékát a háztartások fogyasztása jelentette, míg a kormányzati fogyasztás jelenleg is kevesebb mint 12 százalékkal járul hozzá az éves GDP termeléséhez. A növekedést támogatja a belső kereslet mellett a bruttó beruházás, amely körülbelül a GDP 26 százalékával egyenlő.

2. AKTUÁLIS POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI KÉRDÉSEK

A chilei gazdasági, közgazdaságtani gondolkodást napjainkban jelentősen meghatározza a **növekedés és társadalmi egyenlőség egyensúlyának kérdése**, amelyben a hangsúly nem a növekedés mértékén, hanem annak minőségén van. Szakértők szerint Latin-Amerikában jelenleg Costa Rica és Chile áll a legközelebb a német mintájú, úgynevezett **„öko-szociális” gazdasági modell**¹¹ bevezetéséhez, amely egyesíti a piacgazdaságot a társadalmilag és ökológiailag fenntartható növekedést elősegítő közpolitikákkal. A társadalmi tudatosság erősödését jelzi, hogy a más latin-amerikai országokban (például Brazíliában) tapasztaltakhoz hasonlóan Chilében is több olyan társadalmi megmozdulásra került sor az elmúlt években, amelyek a közszolgáltatásokhoz való szélesebb és méltányosabb hozzáférést, illetve azok minőségének a javulását követelték.

Annak ellenére, hogy Chilében – a regionális átlagot tekintve – magas az egy főre jutó jövedelem, a **társadalmi egyenlőtlenségek továbbra is szélesek**, amelynek egyik legszembetűnőbb példája az **oktatási rendszerben megnyilvánuló különbségek**, amelyek társadalmi fejlődés minőségének és így az ország versenyképességének növelése szempontjából igen fontos szerepet játszanak.

Az új évezredben a **környezetvédelmi tüntetések** is egyre gyakoribbá váltak Chilében: az ökológiai fenntarthatóság kérdése szorosan összekapcsolódik az ország energiabiztonsági megfontolásaival. A GDP jelentős részét előállító bányászat rendkívül energiaigényes, amelynek Chile az elmúlt években egyre kevésbé tudott eleget tenni: Argentína nettó energiainportórré válásakor Chile nem számíthatott tovább az argentin exportra, Bolíviával pedig évek óta nem tud megegyezni a tengeri kijárat kérdésében, emiatt La Paz megszüntette földgázexportját Chilébe. Az andoki ország energiamátrixának összeállításában így egyre jelentősebb szerepet szánnak a megújuló energiának, főként a vízenergiának, amely az új erőművek építése miatt egyre több feszültséget szül, elsősorban azok lehetséges környezetromboló hatásai miatt.

2.1. Az oktatáspolitikai szerepe a társadalmi egyenlőség megteremtésében¹²

Hazánkhoz hasonlóan Chilében is három szintje van az oktatási rendszernek: az alap-, közép-, és felsőfokú oktatás a megfelelő intézményi és személyi infrastruktúrával együtt alkotja azt. Azonban Chilében még az OECD országok átlagához mérten is kirívó az, hogy a (leendő) **diákok társadalmi háttere mennyire meghatározza azt, hogy milyen iskolába kerülhetnek**, így ezen keresztül azt is, hogy miként tudnak a későbbiekben érvényesülni.

A rendszer hátrányos vonásai azonban **nem új keletűek**: az 1980-as években a jobboldali katonai vezető, Augusto Pinochet diktatúrája idején fogadták el azt az oktatási törvényt, amely megteremtette a mai struktúra alapjait. A törvény a korábbi államosítási tendencia gyökeres ellentétéként a piaci viszonyok messzemenő figyelembe vételére épített – és épít a mai napig úgy, hogy a korábbi gyakorlattól eltérően az iskolákat az Oktatási Minisztérium felügyelete alól a települések irányítása alá helyezte, azaz a decentralizáció jegyében önkormányzati hatáskörben

¹¹ Álvarez Araya, Óscar (2011): Economía social de Mercado. La Nación, 15 July, 2011.

¹² Kitekintő, 2012.

működhetek tovább. Ennek az lett a következménye, hogy a chilei iskolák palettája új résztvevőkkel bővült, mivel megjelentek az állami fenntartású intézmények mellett a magániskolák is. 1986-ra az állami iskolák aránya a korábbi 63 százalék helyett 43 százalékra esett vissza, a magániskoláké pedig 30-ról 48 százalékra erősödött. Napjaink sajátossága e téren az, hogy ezek a magániskolák az állami intézményeket háttérbe szorítva dominálnak a chilei közoktatási rendszerben.

Az intézmények differenciálásának legfőbb szempontja azok finanszírozási módja. Vannak iskolák, amelyek állami támogatással, de nem állami fenntartás alatt működnek, ugyanis a kormányzat támogatja a magániskolák egy részét is. Az ilyen típusú iskolák köztes helyet foglalnak el a rendszerben: ide azok a gyerekek járnak, akiknek szülei viszonylag tehetősebbek, ezért megengedhetik maguknak azt, hogy magániskolába írássák gyermeküket, azonban ahhoz azonban már nem elég gazdagok, hogy pusztán az ő adományaikból az iskola fenn is tudjon maradni. A skála másik végén a teljesen a szülők hozzájárulásából fenntartott intézmények foglalnak helyet, ahová értelemszerűen a „felső tízezer” járattja gyermekét.

Ez a piaci kívánalmakra alapozott rendszer azonban nem várt kihívásokat is jelent az ország számára: a chilei iskolarendszer a tanulók teljesítménye szempontjából rendkívül aszimmetrikus képet mutat. Míg az állami-önkormányzati fenntartású intézmények tanulói az OECD-PISA (Programme for International Student Assessment – „Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés”) felmérése alapján az OECD-átlag alatt teljesítenek, addig az államilag támogatott magániskolák körülbelül az átlag közelében (de az alatt) mozognak, míg az úgynevezett „önfenntartó” magániskolák jóval az átlag feletti eredményeket mutatnak fel. Ennek a szemmel látható különbségnek egy oka van: a tehetős szülők, szponzorok által támogatott magániskolák egyrészt nagyobb ösztöndíjat tudnak biztosítani tanulóik számára, másrészt meg tudják fizetni a jobb képességű és szélesebb szakképzettséggel rendelkező tanárokat.

Az állami fenntartású intézmények teljesítménybeli lemaradása emellett még egy okkal magyarázható: a magániskolák jobban meg tudják válogatni a leendő tanulókat, ezzel szemben az állami intézményeknek kötelező jelleggel mindenkit be kell fogadniuk, vagyoni helyzetre és értelmi képességekre való tekintet nélkül, annak érdekében, hogy a társadalmi esélyegyenlőség a közoktatásban is megvalósulhasson. Az állami intézményekben ez akkor jelent problémát, ha a nagyobb odafigyelést és felkészítést igénylő, gyengébb teljesítményű tanulókat nem tudják megfelelően felkészült és képzett tanárok oktatni.

Korábban a rendszer jobbá tétele érdekében új programokat indítottak a tanári teljesítmény ösztönzésére a gyengébben teljesítő intézményekben, valamint a hátrányosabb helyzetű tanulók támogatására. Mindezek ellenére az oktatási rendszer továbbra is komoly feszültségeket hordoz magában, amelyek gyakran igen komoly utcai megmozdulások képében mutatkoztak meg az elmúlt években.

Az oktatáspolitikában azonban „csak a jéghegy csúcsa”: az utóbbi évtizedekben gyökeres változáson ment át az ország társadalmi értelemben is. Míg az 1980-as években a demokráciáért kellett harcolni Pinochet diktatúrájával szemben, és az 1990-es években a szegénység felszámolásának igénye erősítette meg a társadalmi összefogást, addig napjainkban már mindkettő (többnyire) adott. Chile a latin-amerikai országok közül kiemelkedik relatív jólétével, és a demokrácia is

olajozott mechanizmussá fejlődött. **Az új igények a chilei középosztály megerősödéséből erednek:** ez a réteg ma már nem több, hanem jobb iskolákat, minőségi oktatást akar. Gyerekeik, az iskolapadba kerülő új generáció már felemeli szavát a rendszer egyenlőtlenségei ellen. Többek között azt várják a kormányzattól, hogy csoportosítsa át a magániskolák pénzét a rászoruló állami intézményekhez, és általánosságban több pénzt kérnek az oktatás számára. A 2010 óta egyre gyakoribbá váló tüntetések többször erőszakossá váltak, a békés megmozdulásokhoz pedig időközben tanárok is csatlakoztak. A kormány ugyan egy darabig ellenállt, s törvényben tiltotta be a demonstrációkat a főváros, Santiago de Chile belvárosában, végül a diákok elérték, hogy a kormány nagyobb összeget csoportosítson át az oktatás részére a költségvetésből: mintegy 21 százalékkal emelték meg a szegényebb tanulónak szánt támogatás összegét is.

A reformfolyamat azonban igen lassan halad, Sebastián Piñera elnöksége alatt nem sikerült megoldani a problémát, amelyet az első Bachelet-kormány is mindvégig maga előtt görgetett. Még idén júliusban is az egyetemi tandíjak ellen tüntettek a diákok, akkor ígéretet kaptak, hogy az egyetemi tanárok fizetésének megemlése mellett 2016-tól fokozatosan megszüntetik a felsőoktatási tandíjakat.

A 2014 márciusában ismét hivatalba lépett Michelle Bachelet ambiciózus reformprogrammal foglalta el a La Moneda elnöki palotát, amely a gazdasági növekedés mellett a társadalmi problémák mihamarabbi megoldását tűzte ki célul. A politikai elemzők akkor egyet értettek abban, hogy a kormány nem halogathatja tovább az olyan sürgető feladatokat, mint az oktatási- és adóreform, valamint az új alaptörvény megszövegezése. **A társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében kiemelkedő szerepet szántak az új adózási szabályoknak,** ugyanis a tavaly elfogadott reformtervezet egyik célja az volt, hogy azon keresztül növeljék az egészségügyre és az oktatásra szánt beruházásokat. Az oktatási reformjavaslat jelenleg a törvényhozás véleményezésére vár.

2.2. Energiakérdés: növekedés és fenntarthatóság¹³

A közelmúlt társadalmi elégedetlenségének másik meghatározó forrása az **energiakérdés** volt, s az ezzel kapcsolatos feszültségek 2011 májusában csúcspontot értek el az akkor elfogadott HidroAysén-projekt miatt. Chile évek óta komoly energiaellátási problémákkal küszködik: a Bolíviával fennálló határvita következtében az andoki ország nem ad el Chilének földgázt, így azt egy ideig Argentínából vásárolta, 2006 telén viszont Argentína saját ellátási problémáira hivatkozva egy időre leállította a földgáz-szolgáltatást, komoly válságot okozva ezzel Chilében.

Az észak-chilei bányák megnövekedett energiaigényét a kormány először egy széntüzelésű erőmű építésével tervezte kielégíteni Punta de Choros mellett, ez azonban veszélyeztette volna az Atacama-sivatag páratlan élővilágát, egyebek között a virágzó sivatag néven ismert egyedülálló természeti jelenséget. Piñera elnök végül személyesen jelentette be a terv elvetését, ugyanakkor néhány hónappal később kiállt egy másik elképzelés, a HidroAysén-projekt mellett, melynek keretében magánberuházók több vízierőművet építenének a chilei Patagónia leggyéribben lakott

¹³ Kitekintő, 2012.

régiójában, Aysén érintetlen őserdeiben, és egy több mint 2000 kilométer hosszú gigantikus elektromos vezeték segítségével juttatnák el az áramot Észak-Chilébe.

A szakértők által **környezetrombolónak minősített beruházást** a chileiek nagy többsége ellenzi, elfogadásakor csaknem ötvenezres tömeg tüntetett Santiagóban a projekt ellen, de Chile szinte minden nagyobb városában szerveztek tiltakozó megmozdulásokat. Noha kétségtelen, hogy Chile energiaproblémái veszélyeztetik a gazdasági fejlődés ütemét, környezetvédő szervezetek úgy látják, hogy ésszerűbb energia-felhasználással a jelenlegi termelési szint mellett is elkerülhető a HidroAysén-projekt megvalósítása és az ezáltal okozott környezetpusztítás. Végül 2014 júniusában, a második Bachelet-kormány hivatalba lépését követően elvetették a projektet. A megújuló energiaforrások azonban továbbra is kiemelt szerephez jutnak a kormány energiapolitikájában: jelenleg több napenergia-projekt is folyamatban van: nemrég jelentették be, hogy a világ legnagyobb naperóművének megépítését¹⁴ tervezik.

3. A CHILEI GAZDASÁGI CSODA GYÖKEREI ÉS JÖVŐBELI KILÁTÁSAI

3.1. Gazdaságtörténet: a növekedés alapkövei¹⁵

3.1.1. Chile és az adósságválság

Chilét sokszor emlegetik a neoliberalizmus latin-amerikai éltanulójaként, a „washingtoni konszenzus” kísérleti terepeként. A **neoliberális gazdaságpolitika** eszköztárát az **Augusto Pinochet** vezette jobboldali **katonai diktatúra** vezette be: a Friedman-féle közgazdaságtudományt elsajátító „chicagói fiúk” a neoliberális gazdaságpolitika és a szabadpiac elveivel tértek haza Chilébe, és „fájdalmas kiigazításba” kezdtek, mivel 1973 elejére a fizetési mérleg egyensúlytalansága, a túlköltekező költségvetés, az infláció elszabadulása tarthatatlanná vált. A kormányzat közvetlen célkitűzése az volt, hogy rövid időn belül visszaállítsa a korábbi tulajdonviszonyokat, reprivatizációt hajtson végre, monetáris restrikcióval leszorítsa az inflációt, valamint a kereskedelem liberalizációjával megszüntesse a spekulációt.

Kiemelt cél volt mindemellett a **világgazdasági reintegrálódás**, a nemzetközi piacok felé nyitás annak érdekében, hogy végleg kiküszöböljék a '60-as években folytatott importhelyettesítő iparosítás (IHI) által okozott gazdasági-strukturális torzulásokat. 1975-ig a fokozatos stabilitást, majd növekedést helyezték előtérbe, azonban a világgazdasági változások miatt e stratégia felülvizsgálatára kényszerült a kormány, 1979-től szerepet kapott a rövid távú növekedés is. Állami beavatkozásra azonban nem került sor, még a belső eladósodottság kezelése érdekében, s a világgazdasági eladósodottsági hullám növekedése ellenére sem. A '70-es évek gazdaságpolitikájának negatív következményei hamar jelentkeztek: megnőtt a munkanélküliség és a társadalmi szakadék, a hazai termékek nem tudták felvenni a versenyt a külföldi árucikkkel.

¹⁴ <http://energiainpiaparatodos.com/2015/11/19/9850/>

¹⁵ Kitekintő, 2012.

Közben a nemzetközi reálkamatlábak megemelkedtek, rontva ezáltal a chilei befektetések vonzerejét. Az ezt követező események ismeretében egyértelmű, hogy a Pinochet-rezsim által eltervezett növekedési pályát nem tudták teljesíteni, a folyó fizetési mérlegben megmutatkozott hiányt a külföldi tőkéből már nem lehetett finanszírozni, s **1982-re** – számos nagy latin-amerikai gazdasággal együtt – **Chile fizetéképtelenné vált.**

A többi latin-amerikai országhoz képest azonban Chile hamarabb és hatékonyabbnak bizonyuló eszközökkel lábalt ki a krízisből. Összehasonlítva például Mexikóval, láthatjuk, hogy mekkora előnyt jelentett Chile számára, hogy már a '70-es évek közepén komoly strukturális reformokat (privatizáció, árliberalizálás, fiskális kiigazítás, peso fokozatos leértékelése, új adópolitika, az addig jelentősen magas tartalékráta drasztikus csökkentése, exportösztönzés, csődtörvény módosítása, egységes vámtarifák bevezetése) vezettek be, melyek megalapozták a válságból való kilépést, és később a termelékenység fokozottabb növelését. Ezzel szemben Mexikó csak a '80-as évek közepén kezdett bele hasonló reformokba. 1983-87. között a chilei gazdaság magához tért, míg a mexikói még mindig stagnált. Mivel Mexikó nem tudta olyan mértékben csökkenteni az adósság GDP-hez való arányát, mint Chile, a külföldi befektetők elkerülték az észak-amerikai országot. Fontos kiemelni, hogy az **1981-ben létrehozott Réz Stabilizációs Alap (CSF) mint nemzetközi tartalék nagy szerepet játszott a chilei válságkezelési intézkedések finanszírozásában.**

A nyolcvanas évek nagy válsága arra ösztönözte a központi kormányzatot, hogy **a szabadpiaci elemek mellett az állam tudatos fejlesztő szerepére is építsen.** Az 1982-es válságkezelés első lépése a nominális árfolyam-leértékelés, a peso szabad lebegtetésének bevezetése volt. Mindez azonban növelte az inflációt, továbbá befektetői bizonytalanságot idézett elő, így a tőkeberuházások mértéke lecsökkent. Így a Pinochet-kormány újabb megszorító intézkedéseket volt kénytelen bevezetni.

A magánszféra adóssága igen jelentős volt, ezért az állam kedvezőbb dollárárfolyam-rátát garantált a valutaadósoknak. A bankok megmentése érdekében az állam közvetlen beavatkozásra szánta rá magát: veszteséges kereskedelmi bankokat vásárolt fel. Az adósságcseré-ügyleteknek („debt-equity swap” – „adósságot tőkére” programnak) köszönhetően az évtized második felében csökkent az államadósság állománya, újabb privatizációs hullám indult, s a gazdaság visszanyerte dinamizmusát. Az IMF-megállapodásokban lefektetett követelmények betartásának és az intervenciók költségvetési és monetáris politikának köszönhetően 1985-re javult a fizetési mérleg, az adósságállományt sikerült a beáramló külföldi tőkéből fedezni.

A javulás hatására a gazdaságpolitika a mikroszintre is kezdett kiterjedni a termelési hatékonyság fokozása, az addig kihasználatlan kapacitások kiaknázása érdekében, így a munkapiacon is előtérbe kerültek az innovációs törekvések. A makrogazdasági politika a **fenntartható növekedést tűzte ki új céljául**, melyben **fő szerepet kapott az infláció alacsony szinten tartása, valamint a fizetési mérlegben a külső hitelek mértékének csökkentése.** A külső források helyett a saját forrásokat igyekeztek erősíteni, főként **az export bővítésével és diverzifikációjával.** A réz mellett kiemelt szerepet kapott a termelésben a fa-és papíripar, a vegyipar-gyártás és a feldolgozóipar, majd később a gépipar, illetve kompenzációs programot hirdettek meg a három legjelentősebb mezőgazdasági termék (búza, cukorrépa, olajos magvak) számára.

Bár az 1989-es szabad választások a Pinochet-rezsim végét jelentették, azonban a demokratikus kormányok nem kívántak teljes mértékben szakítani elődjeik gazdaságpolitikájával. De a chicagói fiúk „vad kapitalizmusa” helyett inkább a „**méltányos növekedésre**” (Growth with Equity/Crecimiento con equidad) keresztelt stratégiát hirdették meg, mely három fő pillére épült: makrogazdasági stabilitás elérésére, a szociális szolgáltatások kiterjesztésére, valamint a világgazdaságba való teljes kereskedelmi és pénzügyi integrációra.

3.1.2. Növekedés és fejlődés

Az 1991-re kialakuló világgazdasági recesszió és a hidegháború vége átírta a nemzetközi gazdasági együttműködés addig megszokott menetét, s új nemzetközi munkamegosztás vette kezdetét: a fejlett országok a fejlődő, illetve feltörekvő országok felé fordultak, ezáltal megnőtt a nemzetközi verseny. Erre az időszakra Chilében is egyértelművé vált, hogy az addigi gazdaságpolitikai pályán felbukkanó akadályokat miként lehetne sikeresen leküzdeni. **A fizetési mérleg egyensúlyának javítása továbbra is központi célkitűzés maradt, melyet az export növelésével, a külföldi tőke vonzásának fokozásával** (ez azért is kapott kiemelt szerepet, mert ekkorra a külföldi közvetlen tőke áramlásának főszereplői a transznacionális vállalatok lettek, melyek a tőkével együtt szaktudást és jól bevált nemzetközi gyakorlatot is hoztak az országba), **az infláció mérséklésével, valamint az adósság rendezésével** (erre remek alapot kínált az, hogy 1989 után a rézárak emelkedésével a CSF-tartalék finanszírozni tudta az adósságszolgálatot) kívántak elérni. További fontos cél volt a megtakarítások és beruházások szintjének magasán tartása.

Válaszolva az új világgazdasági és belgazdasági feltételekre, a katonai rezsim alatt bevezetett ún. első generációs reformokat a demokratikus kormányok második és harmadik generációs reformintézkedésekkel egészítették ki. **Patricio Aylwin (1990-99) és Eduardo Frei (1994-1999) elnökök vezetése alatt folytatódott a kereskedelem liberalizációja, megkezdődött az igazságszolgáltatási és oktatási rendszer reformja, mélyültek a privatizációs folyamatok** – növelve azok átláthatóságát és a versenyhelyzetet. Hangsúlyt fektettek a humán tőke fejlesztésére és az intézményi modernizációra – melyek az újgenerációs reformok szívéét jelentették, ugyanis ezek nélkül nem tudták elképzelni a hosszú távú, fenntartható növekedést.

1990 és 1997 között az egy főre jutó reál GDP növekedési rátája elérte az 7,7 százalékos éves értéket, míg a reálbérek négy százalékkal nőttek az előző évtizedhez képest, az infláció pedig 26-ról 6 százalékra csökkent. **A szociális-társadalmi mutatók jelentős javulása ellenére a jövedelemeloszlás jellemzői szinte semmit sem változtak.**

A **délkelet-ázsiai pénzügyi válság hatására** az évtized végén a chilei gazdaság is recesszióba süllyedt, az 1998-99-es évek teljesítménye kritikussá vált, főként a magánszektor exportőrei számára. Ezért a kormány a fenntartható gazdasági élénkítés jegyében közvetlen fiskális intézkedéseket tett, s a már jól bevált kontraciklikus gazdaságpolitikába kezdett. Bár az inflációt alacsonyán tudták tartani, a munkanélküliség jelentősen megnőtt a korábbi évekhez képest (12 százalék körül alakult), melynek leküzdése érdekében három csomagot fogadtak el 1999-ben, melyek tartalmaztak egy munkaintenzív állami beruházási programot, a nem-hagyományos árucikkek exportjára vonatkozó hitelbiztosítási szolgáltatást, valamint a kis- és középvállalkozások adósságának részleges átütemezési tervét is. 1998 elejére az ország vezetése a külkereskedelmi mérleg növekvő deficitjével nézett szembe, melyet részben a réz árának csökkenése, részben a

megnövekedett belső kereslet idézett elő, de hozzájárult az is, hogy a nemzetközi befektetői piacon megingott a bizalom Chile irányába. Így a viszonylag restriktív fiskális politika került előtérbe, valamint jelentősen megemelték az alapkamatot is. Az 1980-as évek óta először fordult elő, hogy a gazdasági növekedés negatív pályára állt.

A fent említett pénzügyi csomagoknak, valamint a réz árának újbóli növekedése által lehetővé vált expanzív monetáris és fiskális politikáknak köszönhetően 1999 végén már kezdett magához térni a gazdaság. A hazai kereslet csökkenése pedig javított a külkereskedelmi mérlegen. A következő világgazdasági sokkok elkerülése végett a Központi Bank úgy döntött, hogy megszünteti a csúszó árfolyamrendszert, és áttért a szabadon lebegtetett rezsimre. A gazdasági lelassulás azonban egészen 2003-ig, a világgazdaság újbóli felélénküléséig, s a rézárak növekedésének újraindulásáig tartott.

3.2. Chile az új évezredben¹⁶

3.2.1. Úton a stabilitás felé

Az 1998-as gazdasági visszaesést követően **a jelentősebb reál GDP-növekedés csak 2003-ban indult meg**, melynek forrása főként a bányászati, mezőgazdasági és ipari termékek körében tapasztalt exportnövekedés volt. De fontos megjegyezni, hogy az importnövekmény (egészen a 2008-as válság bekövetkeztéig) minden évben jelentősen meghaladta az exportét. 2004-ben a növekedés a nyersanyagárak (főként a rézárak) nemzetközi emelkedése miatt tovább folytatódott, a kedvező világgazdasági körülmények (vagyis tulajdonképpen az ázsiai kereslet növekedése) mellett nőtt mind a kormányzati, mind a magánfogyasztás.

2003 és 2010 között a rézkereskedelem exportrészesedése 36-ról 57 százalékra nőtt, míg a mezőgazdasági és ipari termékeké jelentősen visszaesett (ugyanezen intervallumban 10, illetve 43 százalékról 6, illetve 27 százalékos részesedési arányra). A rézexport GDP-aránya 11-ről 20 százalékra nőtt ugyanebben az időszakban, míg Chile részesedése a világ összes rézexportjában szinte megduplázódott, 2010-re elérte a 44 százalékot, s legnagyobb felvevőpiaca Kína lett, őt követi Japán, Dél-Korea, az Egyesült Államok és Olaszország. **Napjainkban Chile költségvetési bevételeinek 16 százalékát jelenti a rézkereskedelem.**

A 2003-as fellendülést követően a chilei peso több mint 50 százalékkal értékelődött fel az amerikai dollárhoz képest, míg az effektív reálárfolyam 20 százalékkal erősödött a külkereskedelmi cserearány és az ország nettó külföldi tartalékpozíciójának javulása következtében. A felértékelődés ellenére a bányászaton kívüli árucikk-export is jelentősen nőtt 2003-tól, főként az olyan feltörekvő országokba irányuló kereskedelemnek köszönhetően, mint Brazília vagy Kína. Ez több tényezőnek tudható be: **Chile nemcsak a célpiacok, de a termékek körét illetően is diverzifikálta exportját 1990 és 2007 között.**

2006 márciusában lépett hivatalba Michelle Bachelet kormánya, mely elkötelezte magát az addigi gazdaságpolitika, konkrétan a Lagos-adminisztráció által 2000-ben bevezetett egyszázalékos

¹⁶ Kitekintő, 2012.; CEPAL, 2015, JP Morgan, 2014.

strukturális költségvetési többlet rezsimje **mellett** (ezt azonban később 0,5 százalékosra csökkentették), valamint az elnök bejelentette, hogy fejleszteni fogják a szociális szolgáltatásokat, és megreformálják a magánnyugdíj-rendszert.

Azonban ebben az évben ismét lassuló növekedés mutatkozott: a beruházási kedv alábbhagyott, a kormányzat is visszafogta kiadásait. A magánfogyasztás szerkezete is átrendeződött, nőtt az importárak túlsúlya, mivel azokhoz a reálárfolyam csökkenése miatt olcsóbban lehetett hozzájutni. Az importhelyettesítésre szakosodott iparágak jelentős versennyel kerültek szembe, ez megmagyarázhatja, hogy a hat százalékos belső kereslet-növekedés ellenére miért csak négy százalékkal nőtt a GDP abban az évben. A munkanélküliség viszont csökkent, 2006-ban 8 százalékos volt. A 2001 és 2009 közötti gazdasági növekedési adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

3.2.2. A 2008-as válság és hatásai

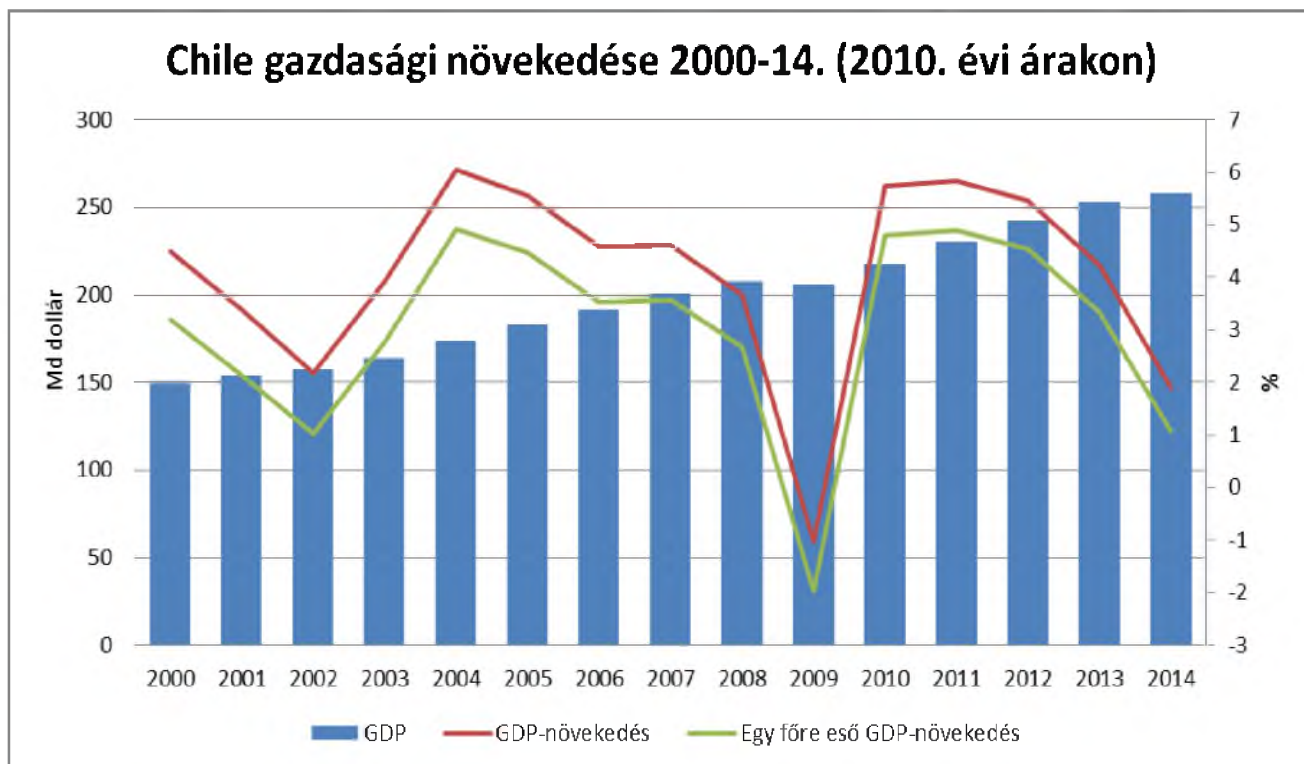
2008 júniusában Michelle Bachelet elnök népszerűsége, társadalmi elfogadottsága jelentősen csökkent, főként az általa foganatosított gazdasági intézkedések miatt, nevezetesen, amiért nem volt hajlandó engedni a nyomásnak, hogy többet költsön a rézexportból befolyó állami bevételekből, mikor a réz világpiaci ára éppen történelmi csúcst ért el. Egy évvel később azonban Bachelet minden idők egyik legnépszerűbb chilei vezetőjévé vált, noha időközben nem változtatott gazdaságpolitikáján, ehelyett a világgazdasági körülmények változtak: **a korábbi tartalékképzés kulcsfontosságúnak bizonyult, mikor a nemzetközi pénzügyi válság a chilei gazdaságban is kezdte éreztetni negatív hatásait.** A korábban már említett anticiklikus fiskális politika ismét kiváló választásnak bizonyult, ugyanis a kormány növelni tudta kiadásait.

Ahogy sok más latin-amerikai ország, úgy **Chile számára is 2009-ben jött el a gazdasági mélypont**, a növekedés negatív irányba fordult, s a további kilátások sem voltak kedvezőek. Visszaesett a magánszektor fogyasztási és a beruházási hajlandósága, ezt ellensúlyozandó a kormányzat növelte közkidadásait. Az év végén azonban kedvezőbb helyzet állt elő, az ázsiai kereslet növekedésének köszönhetően nőtt a kivitel (bár a világpiaci ára az egész időszak alatt ingadozóak voltak), s a 2010. februári földrengés ellenére a belső fogyasztás, majd a beruházási ráta is emelkedni kezdett, s az újjáépítési feladatok a GDP-növekedést is ösztönözték. A munkanélküliség azonban 2009 végére 9,6 százalékra nőtt.

A 2010 márciusában hivatalba lépett Piñera-kormány fiskális politikája a középtávú strukturális egyensúlyt, az éves 6 százalékos GDP-növekedést és a 3 százalékos inflációs szintet célozta meg. A következő hónapban a gazdaság újra elérte a 2008. júniusi kibocsátási szintet. A leggyorsabban növekvő ágazatok közé ekkor is a kereskedelem, a közlekedés, a telekommunikáció és egyéb szolgáltatások tartoztak. A legnagyobb növekedési ráta a villamosenergia-ágazaté, a víz- és gázszektoré volt. Ebben az évben a központi kiadások összege meghaladták a GDP 23%-át, mely szintén a válságkezelő, anticiklikus intézkedéseknek volt köszönhető. **A kormány emellett az állami alapok megtakarításait is növelte**, így például a Nyugdíjbiztosítási Alap 2010-ben 3,837 milliárd dollárral, míg a Gazdasági és Szociális Stabilizációs Alap (FEES) 12,72 milliárd dollárral zárt. A munkanélküliség is csökkenni kezdett, főként a feldolgozóiparban, kereskedelemben és az építőiparban jelentkező munkaerő-kereslet növekedésének köszönhetően. A ciklikus gazdasági fellendülés 2011-ben is folytatódott, sőt további lendületet nyert a földrengés okozta károkkal

kapcsolatos újjáépítési munkálatoknak és a hazai kereslet több mint 7 százalékos növekedésének köszönhetően.

A fellendülés 2014-ig tartott, azaz a kínai gazdasági dinamizmus mérséklődésével, valamint a réz világgiazi árának csökkenésének hatására a chilei növekedés ismét alábbhagyott. **A korábbi évekkel ellentétben tavaly már nem a belső kereslet, hanem a külgazdasági szektor biztosította a növekedést.** A 2015-re elfogadott költségvetési törvény több kontraciklikus elemet foglal magában a gazdasági aktivitás – azon belül elsősorban a beruházások – ösztönzése érdekében. A 2014. évi adóreformtól pedig azt várják, hogy a magán megtakarítások növekedése mellett nem csupán a nagyvállalatok, hanem a KKV-k beruházási kedve is növekedni fog.

11. ábra: A chilei gazdaság növekedése az új évezred elején (CEPAL,2015).¹⁷ 2014-ben a GDP-növekedés rátája nem érte el a két százalékot, azonban a feldolgozóipar kivételével a gazdasági ágazatok mindegyike bővülést ért el.

A gazdasági ciklus kiigazítása érdekében a chilei jegybank (Banco Central de Chile – BCC) fokozatosan csökkentette az alapkamatot, 2013-ban 5, majd 2014-ben 3 százalékra. Ennek szintjén tavaly október óta a BCC nem változtatott, az inflációs várakozásokat azonban 3,4 százalékra emelte a korábbi 2,8% helyett. **Idén a két korábbi évhez képest ismét bővült a hitelezés.** A dollár erősödése következtében más latin-amerikai valutákhoz hasonlóan **a chilei peso is leértékelődött**: 2014 decemberére 15,7 százalékot veszített értékéből az azt megelőző év azonos időszakához képest, amelynek elsődleges oka a réz világgiazi árának csökkenése volt, amelynek következtében mérséklődött az országba beáramló deviza mennyisége.

¹⁷ http://estadisticas.cepal.org/cepalstat/web_cepalstat/estadisticasIndicadores.asp?idioma=i

3.3. Kilátások¹⁸

Bár a második Bachelet-adminisztráció társadalmi elfogadottsága a lassú gazdasági növekedés, valamint a politikai és gazdasági elitet övező botrányok következtében csökkent, **az elnököt támogató koalíció törvényhozásbeli többsége lehetővé teszi, hogy Bachelet véghez vigye a tervezett, főként szociális célú intézkedéseket**, amelyeknek része például a már többször említett 2014. évi adóreform, a várt munkaügyi és oktatási reform, illetve a korrupció mérséklése.

Elemzők a kormányzati kiadások emelkedésére számítanak, egyrészt a kormányzat növekedésösztönző intézkedései, másrészt az oktatási reform miatt, így a központi költségvetés deficitje elérheti a GDP 3 százalékát az idei évben. A GDP-növekedés várhatóan 2,3 százalék körül alakul, majd 2016-19. között akár 3,7 százalékos átlagnövekedéssel is lehet majd számolni, amennyiben ismét emelkedni fog a réz világpiacon, s sikeres lesz az exportpiacok diverzifikációja. A folyó fizetési mérleg körülbelül egyszázalékos hiányát a beáramló befektetések (FDI) fogják finanszírozni.

Várható változások	2015-16.	2017-19.
Piaci verseny	Bővülni fog az állami és magánszféra együttműködésében megvalósuló (PPP-) projektek köre, elsősorban az infrastruktúra-fejlesztés területén, míg az állam megtartja vezető szerepét az energiaipari beruházásokban.	A közbeszerzések átláthatóságának és a jogszabályi környezet javulásának köszönhetően erősödik a piaci verseny.
Külföldi befektetések	Chile az egyik leginkább befektetőbarát ország a világon: a jelenlegi kormányzat célja ennek fenntartása.	Kiterjesztik a kettős adóztatás elkerüléséről szóló, valamint a befektetés-védelmi egyezmények partneri hálózatát.
Külkereskedelem és árfolyam	A szabadkereskedelmi szerződések kedvezően hatnak mind a kereskedelemre, mind a külföldi közvetlen beruházásokra. Az importvámok átlagosan 0-6 százalék között alakulnak. A peso stabilizálódni fog az amerikai dollárral szemben, a leértékelődés mértéke egyre kisebb lesz.	Az export továbbra is prioritást élvez. A szabadkereskedelmi szerződések körét elsősorban ázsiai partnerekkel kívánják bővíteni.
Monetáris politika	Az alapkamat valószínűleg csak 2016 második negyedében fog emelkedni, addig 3% marad. Az infláció 2016-ban is a jegybanki	Az alapkamat 2019-ig ismét 5%-ra emelkedik. A peso leértékelődési ütemének mérséklődése és a monetáris szigorítások

¹⁸ EIU, 2015.

Várható változások	2015-16.	2017-19.
	várakozások felett, 5%-ot meghaladóan fog alakulni.	révén csökkenni fog az infláció (amennyiben az energiaárak nem nőnek meg drasztikusan).
Adók	Az oktatási reform támogatása érdekében növekedni fognak a vállalkozások adóterhei. A KKV-k adózása azonban egyszerűsödhet. Erőteljesebb kormányzati fellépés várható az adóelkerüléssel szemben.	Az adóalanyokat tekintve kedvező változások következnek be az adópolitikában: az ideiglenes adók megszűnnek, s a természetes személyek esetében csökkenhetnek az adóráták.
Finanszírozás	A kormány által támogatott hitelgaranciák továbbra is elérhetőek maradnak. A hosszú lejáratú hitelek kamatai magasak maradnak.	A kisvállalkozások finanszírozását megkönnyítő intézkedések várhatóak.
Munkaerőpiac	Állami támogatásban részesülhetnek a fiatalokat, illetve nőket foglalkoztató vállalkozások. A munkaügyi reform elsősorban nem az üzleti környezet rugalmasságát segíti majd elő, hanem a szakszervezetek megerősödését.	A közszférában megerősödik a teljesítményértékelési rendszer. További, fokozatos liberalizáció mehet végbe a munkaerőpiacon.
Infrastruktúra	Az általánosságban véve jó minőségű telekommunikációs és technológiai infrastruktúrát továbbfejlesztik. Az energiaszektor azonban továbbra is sebezhető marad.	Bővíthetnek a nem-hagyományos megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos beruházások.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Álvarez Araya, Óscar (2011): [Economía social de Mercado](#). La Nación, 15 July, 2011.

BBC (2015): Chile new constitution: Bachelet launches process <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-34527165>

CEPAL (2015): [Economic Survey of Latin America and the Caribbean](#) -- Chile

EIU (2015): Country Forecast – Chile – October 2015 Updater

J.P. Morgan (2014): Chile – The 2014 Country Handbook

Kádár Béla (1977): Latin-Amerika gazdasági dilemmái (Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó)

Kitekintő (2012): [Chile: Merre tovább, mintaállam?](#) (szerk: Solti Ágnes)

Kitekintő – Latin-Amerika: [Chile-album](#) (szerk: Solti Ágnes)

Navigátor Világatlasz (2011): Dél-Amerika II. (Kossuth Kiadó)

NTH-KEK-LAM (2013): Magyarország és Latin-Amerika kapcsolatrendszere és jövőbeli együttműködési lehetőségei (írta: Solti Ágnes)

Vécsey Zoltán (1980): Dél-Amerika (Képes földrajz)

Képek forrása:

Chile elhelyezkedése Dél-Amerikában - <http://www.naprhs.com/images/flags/mchile.gif>

Chile földrajzi felosztása: <http://1.bp.blogspot.com/-UyafJ4->

[AnfU/UG2fdTKTXGI/AAAAAAAABI/n_6mvhYSdcl/s1600/paisajes+de+chile.jpg">AnfU/UG2fdTKTXGI/AAAAAAAABI/n_6mvhYSdcl/s1600/paisajes+de+chile.jpg](#)

Chile kereskedelmi egyezményei (2012): <http://www.bilaterals.org/?-Chile->